

13. H. Tóth István 1993: Feladatgyűjtemény 8. osztály. Holnap Kkt., Budapest
14. R. Molnár Emma–Vass László 1989: Stilisztikai ábécé. Szeged, Módszertani Közlemények Könyvtára 11.
15. Szikszainé Nagy Irma 1994: Stilisztika. Trezor Kiadó, Budapest

DUZMATHNÉ TANCZ TÜNDE
PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar
Szekszárd

Óravázlatok a ritmus témakörének feldolgozásához

„Mit inkább érezni,
mint hallani...”
(Arany János)

Napjainkban egyre erőteljesebb igény mutatkozik az oktató-nevelő munka tartalmi, metodikai megújulására, megújítására. Az iskolai tantárgyak széttagoltsága, az ismeretek háttér és kapcsolatok nélküli tanítása magában rejti az ember lényegétől – a tradícióktól, mindenféle kulturális, műveltségi köröktől – való elidegenedés veszélyét. A továbblépést alapvetően a kultúrateremtő ember, az embertanok gyújtópontba állítása jelentheti. Az emberré nevelés, a kultúraátadás komplex és permanens folyamat, melynek különféle elemei (iskolarendszerű és iskolán kívüli formái) számos ponton hatnak egymásra. A „globalizálódó világ” sürgeti a különböző részterületek – pl. életmód-stratégia, környezetkultúra, környezetvédelem, közművelődés stb. – és tevékenységek tágabb összefüggésének keresését, összehangolását. Bár a megoldást nem lehet pusztán hivatásosokra (pedagógusokra) bízni, az emberré nevelésnek mégis az iskola a kitüntetett színtere.

A szemléletváltás ékes bizonyítéka, hogy a nevelési-oktatói anyag alap-összetevőiből mintegy *studium generale*-ként körvonalazódik az embertan ismeretköre, mely az ember vizsgálatára szakosodott diszciplínák „tudását” fókuszálja, azokra az alapismeretekre épít, amelyek a mindenkori változó-összetevők szabadon kapcsolhatók. Olyan gondolkodásmódokat, „észjárásokat” és képességeket alapoz meg, melyek a tanulók számára a világ és önmaguk, illetve a közöttük levő kölcsönkapcsolatok megismerésének és megértésének alapfeltételei, egyszersmind cselekvésformáló tényezői. Nem egyszerű ismeretközlés tehát, hanem képességfejlesztés, nevelés, tudat- és magatartásformálás, amely csak interaktív tanulási-tanítási módszerekkel valósítható meg.

Az embertan (emberismeret) „tananyaga” a gyermekek élményeivel és tanulmányaival szerves egységet alkot, így a máshol szerzett tapasztalatok, ismeretek behívhatók, elmélyíthetők, illetve az itt szerzett „tudás” másutt is kamatoztatható. Az ember-tudományok az iskolarendszerű oktatás valamennyi szintjén helyet követelnek maguknak, következésképp szükséges, hogy az ismeretek szervesen beépüljenek valamennyi műveltségi terület, tantárgy tananyagába, és/vagy önálló tárgyként is helyet kapjanak.

A bemutatásra kerülő tanítási modell a gyakorlat színterén egy ún. *Komplex művészeti nevelés* címet viselő program keretében formálódott. A programban kísérleti jelleggel, tantárgycsoportos formában történt a humán tantárgyak egy részének (történelem, magyar irodalom, ének, rajz) oktatása. A tanítás folyamatában a humán órák ismereteinek összehangolása,

szinkronba hozása kapott prioritást. A tanórák időtartamát rugalmasan kezeltük, a munkafázisokban az egyes anyagrészek elágaztak ugyan, de a csomópontokon újra találkoztak, egymásba értek. A különböző tantárgyakat tanító tanárok így egymással jól összehangolt, de önálló munkát is végeztek.

A bemutatásra kerülő tanári segédanyag a NAT által megjelölt tartalmakra, fogalmakra, tevékenységformákra épül. Ötleteket, fogódzókat kínál a ritmus témakörének feldolgozásához, a tanórák felépítéséhez, megtervezéséhez. A témaegységben való gondolkodás, feldolgozás az elmélyülést, a több szempontú, több rétegű megközelítést, az élményszerzést, a felvetődő problémák körüljárását, az ismeretek megtapadását, megszilárdulását erősíti. (Az átfedések megszüntetésével az óraszámokkal való gazdálkodás is ésszerűbbnek tűnik!).

A változat egy a lehetőségek közül, mely a 10-12 éves korosztály különböző iskolaszervezetben folyó oktatásához, a helyi tantervek logikájához igazítva felhasználható és beilleszthető a különböző oktatási-nevelési koncepciókba. A kollégák minden bizonnyal adott helyzetüknek megfelelően, saját és tanítványaik érdeklődéséhez mérten, a pillanatnyi helyzethez igazítva vezetik, gombolyítják majd a beszélgetés fonalát, hisz a tananyag-feldolgozás közös munka, mely csak akkor lehet hatékony, ha a közreműködők (tanárok, diákok) rugalmasak és nyitottak, ha nemcsak átadni, de befogadni is tudnak és akarnak.

Óravázlatok

- A ritmusról, amiről beszélgetni fogunk, már nagyon sokat tudsz. Mi jut eszedbe a szóról?
- Melyik órán találkoztál legtöbbször a ritmussal?
- Ízellegsd a szó jelentését! Ha el kellene magyaráznod egy idegen bolygóról jött lénynek, hogy mi a ritmus, mit mondanál neki?
- Hallgasd meg a következő részletet az egyiptomi teremtésmítoszból! Hogyan kapcsolódik a témához?

„Ré, a Nap két óriási bárkát készített magának. Az egyik nappal járta be az ég tündökletes tájait, a másikon éjjelente vágott neki föld alatti útjának. És hajnalra újra elérte a napkeleti Benben követ. Minden reggel ragyogó ifjúként indult mennyei útjára – ekkor Hepernek, keletkezőnek hívták –, delelőre már érett férfiként érkezett a mennybolt közepére – ekkor Rének nevezték –, estére, mint Atum, törődött, fáradt aggastyánként szállt az éji bárkába, és másnap ismét megifjodva kezdte meg nehéz útját.”

(Részlet az egyiptomi teremtés-mítoszból)

- Milyen megfigyeléseket, tapasztalatokat fogalmazott meg az egyiptomi ember a mítoszból? Gondolkozz el azon, mik segíthették a mindennapokban!

pl. a) az emberi élet ritmusa: gyermek-felnőtt-öreg b) a napszakok váltakozása

- A szöveg jól mutatja az egyiptomi ember kapcsolatát a természettel. Milyen jelzőkkel tudnád érzékeltesen leírni ezt a kapcsolatot?

*

- Nézd meg figyelmesen egyik osztálytársadat, aki „mozdulatlanul” áll! Felfedezel-e mozdulatlanságában valamiféle ritmust?

pl. a) lélegzés b) erek lüktetése c) szívritmus

A biológiai létnek vannak alapritmusai, amelyekről ugyan nem veszünk tudomást, de mégis léteznek.

- Mutass be pantomim játékkal olyan ritmikus mozgásokat, amelyek a mindennapi életben körülvesznek bennünket! Mi, nézők, megpróbáljuk ezeket felismerni, megfejteni.

pl. a) fák hajladozása a szélben b) víz hullámozása c) vonatozás d) tornagyakorlat e) tánc stb.

A természet életét és mindennapi tevékenységünket, munkánkat is áthatja a szabályos mozgás, a rendezett ismétlődés törvénye. Ennek az ismétlődésnek összefoglaló neve a ritmus. Az elnevezés a görögöktől ered. A rütmosz görög eredetű szó: folyást, folyamatot, hullámozást jelent. A régi görögök megfigyelése helyes volt, hiszen az ismétlődő jelenségek közül csak azok lehetnek ritmikusak, amelyek többször is visszatérnek, ismétlődnek.

- Környezetünkben, életünkben nap mint nap találkozunk örökkösen visszatérő, egymást váltogató jelenségekkel, dolgokkal. Ezek térben és időben ismétlődhetnek. Mondj példát ezekre az ismétlődésekre!

Pl. emberi életszakaszok, apály-dagály, nap járása, kristályszemcsék szerkezete

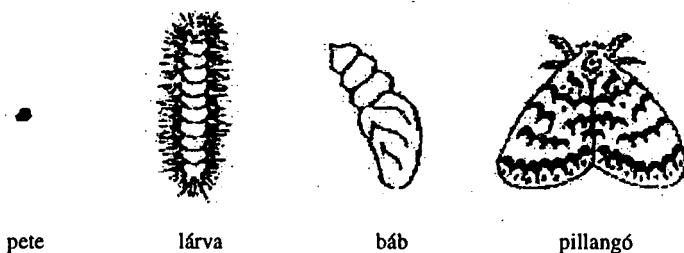
Ha megfigyeled környezetet, az egyszerűnek látszó, természetesnek tartott dolgokról sokféle megállapítást tehetsz. Ha alaposan tanulmányozod őket, rájössz, hogy a világ apró mozzanatok kapcsolatából, rendezett, összefüggő ismétlődésekből és változásokból áll.

- Hogyan érvényesül az ismétlődés törvénye, a napszakok, az évszakok váltakozásában?
- Milyen ritmus figyelhető meg a növények életszakaszaiban?
- Tudod-e hogyan működik a szív? Hogyan neveznéd a szív működés két mozzanatát?
- Rajzold le füzetedbe a Hold változásának fázisait! Figyeld meg a folyamatban ismétlődő, ritmikus elemeket!
- Mit tudsz izmaid működéséről? Miként viselkednek munkavégzés, pl. kalapálás közben? Milyen mozzanatok váltják egymást ezekben a folyamatokban?

*

Bárhova nézel, bármit vizsgálsz, mindenütt felfedezhető a ritmus valamilyen formája. Tanulmányozd a következő példát!

- Tudod-e, miből lesz a pillangó? A lényegét ezekről a rajzokról is leolvashatod. Megfigyelésedet foglald össze pár mondatban!



Figyeld meg részletesen a lepkévé válás folyamatát a következő kérdések segítségével!

Van-e valami azonosság a lárva és a belőle kifejlődött pillangó között?

Van-e közöttük ellentét?

Felismerhető-e valamilyen ismétlődés a pillangók „életrajzában”?

Van-e mégis változás az ismétlődésben?

Van-e az életrajznak kiemelkedő mozzanata?

Hogyan tagolja ez a kiemelkedő mozzanat egy-egy lepkefajta életét?

Felfedezhető-e valamilyen párhuzam a lepkek fejlődéstörténetében?

Nézd meg jól a rajzokat! Arányosnak érzed e a fejlődés egy-egy szakaszáról készített rajzokat?

- Gondolkozz el azon, milyen folyamat kezdődik mindig előről egy faj életében? Milyen sorozatokban ismétlődik az egyedfejlődés?

Akármilyen furcsának látszik is a világ mozgása, lüktetése, ha jól megfigyeljük, mégis szervezett és rendezett. A törvényszerűségek, amelyekről beszéltünk, a valóságban együttesen érvényesülnek. A ritmus létrejöttéhez és érzékeléséhez szorosan hozzátartoznak a következő fogalmak: azonosság, ellentét, ismétlődés, párhuzam, szimmetria, változás, arányosság, kiemelés, tagolás, sorozat.

*

- Arany János a ritmust a következő mondattal jellemezte: „Mit inkább érezni, mint hallani...” Igaznak véled megállapításait?

- Van-e hasonlóság szerinted a rend és a ritmus között?

A természet, létezés rendjét ritmusként érzékeljük. A külvilág és a saját szervezetünk működésének rendezett ismétlődései és ezek megfigyelései az évezredek során kialakították az emberben a ritmus élményét.

- Mit gondolsz, az embereken kívül más élőlények rendelkeznek-e a ritmus felismerésének képességével? Mi kell ahhoz, hogy felfedezzük a ritmust környezetünkben?

Mi, emberek, különbözünk minden más élőlénytől, mert nemcsak érzékeljük a természet rendjét, de tudunk is létezéséről, gondolkozunk róla, kutatjuk törvényeit, működését. Az erről szerzett ismereteinket felhasználjuk magunk és társaink javára.

- Miért (volt) fontos az ember számára a természet rendjének felismerése?

- Hasonlítsd össze a mai ember és a múltban élt ember életritmusát! Gondolj a szabályozó, tagoló jelenségekre, tevékenységekre!

- Mi lehet a szerepe az ember életritmusában az ünnepeknek?

- Ismered *Saint-Exupéry: Kis herceg* című regényét? Idézd fel a kis herceg és a róka találkozását! Mire figyelmeztette a róka a kisherceget?

„- Jobb lett volna, ha ugyanabban az időben jössz – mondta a róka. – Ha például délután négykor érkezel majd, én már háromkor elkezdek örülni. Minél előrébb halad az idő, annál boldogabb leszek. Négykor már tele leszek izgalommal és aggodalommal; fölfedezem, milyen drága kincs a boldogság. De ha csak úgy, akármikor jössz, sosem fogom tudni, hány órára öltöztessem díszbe a szívemet... szükség van bizonyos szertartásokra is.

- Mi az, hogy szertartás? – kérdezte a kis herceg.

- Az is olyanvalami, amit alaposan elfelejtettek – mondta a róka. – Attól lesz az egyik nap más, mint a másik, az egyik óra különböző a másiktól. Az én vadászaimnak is megvan például a maguk szertartása. Eszerint minden csütörtökön elmennek táncolni a falubeli lányokkal. Ezért aztán a csütörtök csodálatos nap! Olyankor egészen a szőlőig elsétálok. Ha a vadászok csak úgy akármikor táncolnának, minden nap egyforma lenne, és nekem egyáltalán nem lenne vakációm.”

(Részlet Saint-Exupéry: A kis herceg c. művéből)

*

- Tudod-e mi a bioritmus? Milyen helyzetekben jelenthet segítséget bioritmusunk ismerete?

- Milyen ismétlődéseket, „feszültségeket és feloldásokat” fedezhet fel környezetében és önmagában a mai kor embere?

- Melyek ezek közül a bántóak, kellemetlenek, veszélyesek? Melyek az örömet jelentők, kellemesek, életet adók?
- Szerinted miért, hol és mennyire van joga az embernek beleavatkozni a természet rendjébe, ritmusába? Mikor kötelessége a beavatkozás? Mikor nem lenne szabad ezt megtennie?

*

- Hangokat hallgatunk magnóról. Mik ezek? Miben hasonlítanak és miben térnek el az eddigi megfigyelt ritmusoktól?

a) írógép

b) betontörés

c) vonatkatonálás stb.

Ezek az ember által létrehozott ritmusok, amelyek az emberi munkatevékenységhez kapcsolódnak.

- Az iskolában végzett munkát is sokféle rend, ritmus szabályozza, segíti. Mondj erre példát!

Pl. a tanítás éves rendje, a tanítási napok beosztása (órák, szünetek), tanterv, órarend stb.

- Nézd meg jól az órarendedet! Van-e az órák elosztásában, rendjében azonosság, ellentét, ismétlődés, szimmetria, párhuzam? Van-e két egyforma óra az egymást követő napokban?
- Vajon van-e életünknek két teljesen egyforma napja, órája, perce?

Az élő természetben és az emberi életben semmi sem ismétlődik teljesen ugyanúgy. A lényeg azonos maradhat, de az ismétlődés végtelen sok változatban (variációban) történik. Gondolj arra, hogy az ikrek valóban úgy hasonlítanak egymásra, mint két tojás, mert nem volt és nem lesz a világon két teljesen egyforma ember, tojás, fa, virág, levél, ásványdarab stb.

- Ismered a következő szöveget: „A változatosság gyönyörködtet”? Mi a véleményed róla?
- Voltál olyan helyzetben, amikor változtatnod kellett, amikor „ritmust kellett váltanod”?
- Számos élethelyzetben fontos lehet az is, hogy az ember szorosan tartsa a ritmust, hogy „ne essen ki a ritmusból”. Tudsz ilyenekről?

*

- Nézzünk meg egy filmrészletet Gál István rendező és Sára Sándor operatőr Pályamunkások c. filmjéből!
- Milyen ritmusokat figyeltél meg a filmrészletben?

pl. a) mozdulatok (munkavégzés) b) hangok c) fények

- Valóságos helyszínen jártunk? Volt a filmnek saját ritmusa?

pl. képi ritmus, vágások

A munka ritmusa nem művészi ritmus. Ahhoz, hogy ebből művészi ritmus szülessen, a rendező és az operatőr szemére, látására, választására volt szükség. Ők szedték művészi rendbe, ritmusba ezeket.

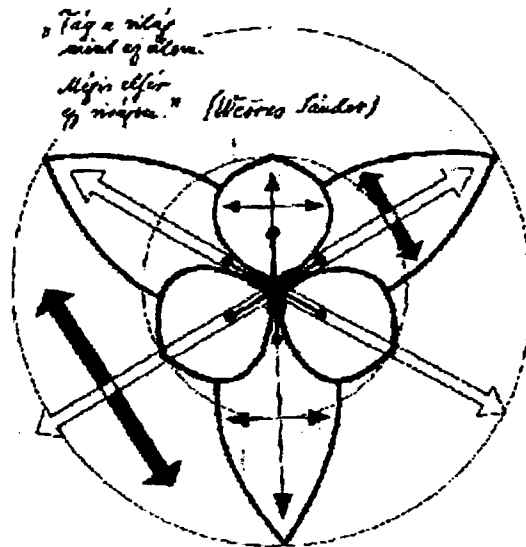
Az ember ott is képes rendet teremteni, ahol még nem volt. A természetből megismert sorozatok mintájára új, a természetben nem létező önálló ritmusformákat hoz létre. Ezek különösképpen a művészi alkotásokban jelentkeznek, hiszen az alkotások épp azért születnek, hogy a világ rendjét, kapcsolatait, folyamatait sűrítve tegyék érzékelhetővé.

- Gondolkozz el, mi adja az ismétlődések rendjét, a ritmust a következő művészi ágakban!

Zene
Építészet
Festészet
Fotóművészet
Díszítőművészet
Filmművészet
Irodalom
Kertművészet

Minden művészi alkotásnak (festménynek, szobornak, épületnek, zeneműnek, versnek, regénynek, színdarabnak, filmnek, főlónak stb.) van valamilyen jellegzetes ritmusa.

– Hogyan lehet megfigyelni a ritmus alkotóelemeit a tulipán virágjának felülnézeti rajzán? Mit üzennek, mit jelentenek neked Weöres Sándor verssorai?



– A következő kérdések és feladatok hosszabb gondolkodást igényelnek, ezért otthoni munkára ajánlom őket.

1. Készíts mítoszfilmet! Rajzold le az egyiptomi teremtség-mítosz (Ré napisten útja) eseményeit három, illetve kilenc képben, feltételezve, hogy rajzaid filmforgatáshoz készülő első vázlatok!
2. Gyűjts vagy rajzolj képeket a megismert ritmusfajták bemutatására! Segítségére lehet Boda Edit: Tengertánc című könyve (Konsept Kiadó, 1993.)
3. Sorold fel a természet rendjének megismert törvényszerűségeit, az ember ritmusélményeit minél több már ismert, illetve saját példával!
4. Írj párhuzamos szerkesztésű személyes hangvételi naplót ugyanarról az eseményről vagy napról magad és barátod, vagy magad és kedvenc háziállatod szemével!
5. Ha szeretsz rajzolni, az eseményeket képekkel is megjelenítheted. Rajzold le, hogyan látod Te, illetve hogyan láthatja kedvenced egy általad választott nap eseményeit!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boda Edit (1993): Tengertánc, Konsept K. Bp.
D. Kovács Júlia (1999, szerk.): Művészeti nevelés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
M. Boda Edit–Kecskés Ferenc (1984): Tengertánc. Móra Kvk. Bp.
„Mit inkább érezni, mint hallani”, Fókusz, MTV. 1986.
Gehlen, A. (1976): Az ember – Természete és helye a világban. Gondolat, Bp.
Gombrich, G. (1982, szerk.): Illúzió a természetben és a művészetben. Gondolat, Bp.
Hall, E. T. (1975): Rejtett dimenziók. Gondolat, Bp.
Juhász-Nagy Pál (1993): Természet és ember. Gondolat, Bp.
Kamarás István (1997): Bevezetés az embertanba. PSzM. Bp.
Kelemen Hajna (1993, szerk.): Mitológia. Holnap K., Bp.
M. Kiss Pál (1979): Művészetről mindenkinek. Corvina, Bp.
Nemzeti alaptanterv
Saint-Exupéry, A. (1977): A kis herceg. Móra, Bp.

IMRE RUBENNÉ DR.

főiskolai docens

Nyíregyházi Főiskola, Tanítóképző Intézet

Móricz Zsigmond realizmusa

*Legyen ez az írás – némi késéssel ugyan –
egyben emlékezés is az író halálának 60. évfordulójára!
(Szerkesztőség)*

1. A valóságábrázolás Móricz műveiben

Móricz Zsigmond realista művészetének sajátosságaival számos jeles irodalomtudós és stilsztikai szakember foglalkozott az elmúlt évtizedekben. Mindannyian elismeréssel szóltak az írónak a magyar irodalom fejlődésében betöltött szerepéről. Az 1960-ig megjelent ezzel kapcsolatos szakirodalom jegyzékét SZATHMÁRI ISTVÁN állította össze „A magyar stilsztika útja” című bibliográfiájában (SZATHMÁRI 1961). Írói hitvallásában maga Móricz Zsigmond is realista írónak tartotta önmagát: „*Először is elfogadom azt a támadást vagy dicséretet, hogy realista író vagyok*” (MÓRICZ ZS. 1933/1978: 771). Véleménye szerint „*az író nem lehet más, csak az élet feltárója, közlője és újjáteremtője*”; „*a realista író csupa szem és csupa fül*” (uo.); „*az élet egyszerűségében és közvetlenségében tudja megéreztetni az ideált*” (773); s „*nem szakíthatja ki magát az életből, mert akkor megszűnt élni*” (777).

Móricz művészetének egyik központi kérdése a valóságábrázolás problémája. VARGHA KÁLMÁN „Móricz Zsigmond irodalomszemlélete” című tanulmányában részletesen foglalkozik ezzel a kérdéskörrel, s a móríci irodalomelméleti nyilatkozatok számbavételével aprólékosan feltárja az író valóságábrázolásának legfontosabb jegyeit. Móricz egész pályáján az élet és az irodalom szoros kapcsolatát hirdette, legfőbb írói törekvése az volt, hogy „*az irodalom közelebb kerüljön az élet valóságához*” (VARGHA 1962: 144). Az irodalomról vallott felfogásában „*olyan irodalom volt az ideálja, amelyben tovább hullámszik az élet, amely az életből nyeri az erejét, mondanivalóját, problematikáját, szenvedélyét, és amely az életbe tér vissza, mint ható-*